

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 34(343)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/45>

ФІКСАЦІЯ ТА ОЦІНКА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КРИПТОВАЛЮТ

RECORDING AND EVALUATION OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS CONCERNING CRIMES INVOLVING CRYPTOCURRENCY

Антонюк А.Б., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри права

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
orcid.org/0000-0001-8916-3575

Цимбал П.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри права

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
orcid.org/0000-0002-7244-4669

У статті говориться про активне поширення криптовалют в Україні, їх правовий статус та процес фіксації і оцінки доказів у кримінальному провадженні щодо злочинів з використанням криптовалют.

Розглянуто питання Закону України «Про віртуальні активи», який не набрав чинності, чим змусив суди фактично формувати первинну доктрину та розв'язувати практичні питання, пов'язані з обігом криптоактивів та систематизацією доказової бази для розслідування кримінальних правопорушень з використанням криптовалют.

Автором проаналізовано дані платформи CoinGecko та виявлено, що станом на сьогодні у світі існує більше ніж 12657 криптовалют.

За різними інформаційними джерелами криптовалюта виконує функцію засобу накопичення та виступає засобом збереження активів, яку ніхто не може забрати, як цифрові кошти, що знаходяться в сховищі чи на депозиті в банківській установі. Враховуючи тенденції сучасності злочинність успішно підлаштовувалася під виклики прогресивного сьогодення та перевела свою діяльність у віртуальну реальність.

Обґрунтовано, що дієвим способом фіксації та оцінки доказів при розслідуванні злочинів, пов'язаних з криптовалютою є використання даних з криптобірж, оскільки вони вимагають персональні дані для реєстрації та можуть стати аргументом на користь встановлення факту володіння криптоактивами.

Визначено, що важливим аспектом фіксації та оцінки доказів при розслідуванні, злочинів, пов'язаних з криптовалютою є використання публічних адрес для аналізу транзакцій, проте це буде дієвим лише за підтвердження володіння приватним ключем або іншими даними.

Проаналізовано та зроблено висновок, що одним із методів фіксації та оцінки доказів даного виду кримінальних правопорушень є блокчейн-аналітика. Така аналітика є потужним інструментом для збору доказів для усіх сторін кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із криптовалютою.

Автором проаналізовано, що під час судового розгляду справи важливою доказовою базою є документи, що підтверджують борги, які виникають під час маніпуляцій з електронними коштами, тому сюди відносять документи, що підтверджують виникнення боргу, а також докази транзакцій або переказів таких коштів.

Ключові слова: кримінальне провадження, криптовалюта, Blockchain, Bitcoin, електронні докази, досудове розслідування.

The article discusses the active spread of cryptocurrencies in Ukraine, their legal status and the process of recording and evaluating evidence in criminal proceedings regarding crimes involving the use of cryptocurrencies.

The issue of the Law of Ukraine "On Virtual Assets", which did not enter into force, is considered, which forced the courts to actually form the primary doctrine and resolve practical issues related to the circulation of crypto-assets and the systematization of the evidence base for the investigation of criminal offenses involving the use of cryptocurrencies.

The author analyzed data from the CoinGecko platform and found that as of today there are more than 12,657 cryptocurrencies in the world.

According to various information sources, cryptocurrency functions as a means of accumulation and acts as a means of storing assets that no one can take away, like digital funds that are in a vault or on deposit in a banking institution. Given the trends of modernity, crime has successfully adapted to the challenges of the progressive present and has transferred its activities to virtual reality.

It is substantiated that an effective way to record and evaluate evidence when investigating crimes related to cryptocurrency is to use data from crypto exchanges, since they require personal data for registration and can be an argument in favor of establishing the fact of possession of crypto assets.

It is determined that an important aspect of recording and evaluating evidence when investigating crimes related to cryptocurrency is the use of public addresses for analyzing transactions, but this will be effective only if the possession of a private key or other data is confirmed.

It was analyzed and concluded that one of the methods of recording and evaluating evidence of this type of criminal offenses is blockchain analytics. Such analytics is a powerful tool for collecting evidence for all parties to criminal proceedings during the investigation of criminal offenses related to cryptocurrency.

The author analyzed that during the trial of the case, an important evidentiary base is documents confirming debts that arise during manipulations with electronic funds, therefore this includes documents confirming the occurrence of a debt, as well as evidence of transactions or transfers of such funds.

Key words: criminal proceedings, cryptocurrency, Blockchain, Bitcoin, electronic evidence, pre-trial investigation.

Відповідно до КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому законодавством порядку на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження. Мова йде про показання, речові докази, документи, висновки експертиз, що зафіксовані у ст. 84 КПК України [4].

Зі стандартним підходом до розслідування кримінальних правопорушень такі визначення доказів є абсолютно достатнім та вичерпним. Але, якщо ми говоримо про розслідування кримінальних правопорушень у соціальній мережі, фінансовій біржі та на інших мережевих платформах, що неозброєним оком не видно – загальний підхід до розслідування стає проблемою.

Питання визначення допустимого обсягу доказів у такому кримінальному провадженні, що підлягає дослідженню та порядок їх дослідження може бути видозмінений, оскільки формат загальної процесуальної дії в якійсь мірі не відповідає шаблонним контекстам. Не виключенням такі дії є і для судових органів, тому що обсяг доказів, які будуть досліджуватися та порядок їх дослідження визначаються ухвалою суду і в разі необхідності також можуть бути змінені [2].

За даними платформи CoinGecko на даний час у світі більш ніж 12657 криптовалют, оскільки криптовалюта виконує функцію засобу накопичення та виступає засобом збереження активів, яку ніхто не може забрати, як цифрові гроші, що знаходяться в сейфі вдома чи на депозиті в банку, то і злочинність підлаштувалася під виклики сьогодення та перевела її у віртуальні реальність [6].

Головною перевагою криптовалют є її анонімність, оскільки персональні дані власника електронного гаманця зберігаються у таємниці, але особливість такого рахунку в тому, що історія транзакцій є відкритою інформацією, проте неможливо вирахувати власника відносно ім'я або адресу такого користувача.

Найчастіше ми чуємо про Bitcoin, який кваліфікують як віртуальну валюту, грошовий сурогат, електронну послугу, електронну інформацію, нематеріальну цінність, приватні гроші, віртуальний товар тощо.

Він функціонує без будь-якого контролюючого органу або центрального банку, а обробка транзакцій і емісія здійснюються колективно учасниками мережі, що дозволяє проводити будь-які операції анонімно без ідентифікації користувача [5].

Bitcoin має відкритий вихідний код; ніхто не контролює біткоїни, але всі можуть стати учасниками мережі. Хоча, bitcoin не такий анонімний, як прийнято вважати, оскільки використовує систему blockchain, яка слугує віртуальним записом усіх транзакцій в мережі.

Blockchain є загальнодоступним, тобто кожен, хто має достатній рівень комп'ютерної грамотності, може відстежувати цифрові сліди анонімних трейдерів. Такі компанії, як Virgin Galactic, Microsoft і Dell, визнають і приймають криптовалюту як засіб платежу за свої товари і послуги.

Варто зауважити, що вартість криптовалюти нічим не забезпечена і визначається вона ситуативно на підставі попиту та пропозиції, а єдиний орган, що встановлює курс до національних валют взагалі відсутній.

Проте корисні властивості криптовалюти характеризуються захищеністю, конфіденційністю, децентралізацією, майноут миттєвий переказ у будь-яку частину світу та забезпечують стабільний попит на неї.

Типовий підхід до визначення ціни криптовалюти полягає в тому, що вона дорівнює ціні останньої за часом біржової операції. Також ціна криптовалюти може обчислюватись як середнє арифметичне операцій, проведених за певний період на одному або кількох майданчиках (наприклад, Bitcoin Liquid Index). Але проблемність виникає, якщо криптовалюта виступає предметом посягання

при кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності. Ще більшою проблемою є фіксація та оцінка доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних з криптовалютою.

В умовах сучасності все більше з'являється наукових публікацій щодо правового обґрунтування такого явища, як криптовалюта. Важливе значення для формування теоретичних засад цієї проблематики мають праці К.Кемпбелла, М.Кінга, М.Крюгера, Р.Міллера, Р.Селджіна, І.Фішера.

Наукових праць, які б системно та всебічно досліджували питання розслідування кримінальних правопорушень, оцінки та фіксації доказів, що вчиняються у процесі здійснення різних операцій з криптовалютою довгий час було недостатньо. Серед наукових праць можна назвати окремі аспекти досліджень таких авторів, як: А. І. Анапольська, В. М. Бутузов, С. Й. Гонгало, М. Ф. Криштанович, Н. А. Лугіна, В. М. Олійник, Л. В. Омельчук, А. С. Пенська, К. Е. Петров, С. В. Шапочка.

В умовах сучасності, незважаючи на визнання високого інноваційного потенціалу електронних грошей є потреба у поглибленні нормативного визначення, розуміння категоріального апарату, ведення досудового розслідування і оцінці та фіксації доказів у кримінальному провадженні щодо злочинів з використанням криптовалют.

Розслідування злочинів з використанням криптовалюти включає аналіз блокчейну, перевірку даних з криптобірж, а також збір інших доказів, таких як приватні ключі та IP-адреси [2].

Важливим аспектом є використання публічних адрес для аналізу транзакцій, але для ідентифікації власника недостатньо лише публічної адреси без підтвердження володіння приватним ключем або іншими даними.

Останнім часом у таких кримінальних провадженнях використовуються рішення про арешт криптовалют та їх конфіскацію.

Одним із методів розслідування даного виду кримінального правопорушення є аналіз блокчейну.

Публічний характер блокчейну дозволяє відстежувати транзакції між адресами, що допомагає встановити рух коштів, а також дату придбання чи відчуження активів. В своїй віртуальній природі це дозволяє правоохоронним органам фіксувати процес руху, що дозволяє скласти доказову справу в одну цілу картину.

Одним із наріжних проблем є те, що для ідентифікації власника криптовалюти недостатньо лише публічної адреси, оскільки це не підтверджує права власності і в такому ракурсі необхідні додаткові докази.

Ще одним методом фіксації та оцінки доказів при розслідуванні злочинів пов'язаних з криптовалютою є використання даних з криптобірж:

Дані з криптобірж, які вимагають персональні дані для реєстрації можуть стати аргументом на користь встановлення факту володіння криптоактивами і тут мова йде про WhiteBIT або Binance.

Зрозуміло, що для формування кримінального провадження таких методів може бути замало, тому ініціюється додатковий збір доказів:

Для підтвердження права власності на криптовалюту можуть бути корисними приватні ключі або seed-фраза. Р-адреси можуть бути використані для встановлення зв'язку між обліковим записом та підозрюваним.

Одним із методів фіксації та оцінки доказів даного виду кримінальних правопорушень є блокчейн-аналітика. Вона є потужним інструментом для збору доказів як для сторони захисту, так і сторони обвинувачення під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із криптовалютою.

Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи» криптовалюту визнано майном, яке можна декларувати та захищати в суді. Виходячи з цього встановлено право

власності на віртуальний актив за фактом створення віртуального активу та володіння ключем [1].

Не будемо забувати, що розслідування криптовалют в Україні стосуються як декларування посадовцями, так і кримінальних схем, включаючи відмивання грошей і шахрайство.

НАЗК контролює надані посадовцями декларації, де фігурують криптоактиви, а відповідно НАБУ розслідує недостовірне декларування. Що стосується судового процесу, то суди працюють над арештом та конфіскацією, визнаючи крипту майном, а законодавство прагне врегулювати правовий статус віртуальних активів, хоча поки діють загальні норми оподаткування. Тим не менше, позитивна тенденція у розслідуванні вказаних кримінальних правопорушень прослідковується, особливо в умовах сучасності.

Згідно з судовими рішеннями, віртуальні активи можуть бути арештовані як забезпечення кримінального провадження.

У певних випадках криптовалюти можуть бути застосовані як вид покарання, що виходить за межі стандартного призначення видів покарання [3].

Варто звернути увагу на додаткові процеси доказування у криптовалюті, де охоплено два ключові аспекти:

- механізми консенсусу для валідації транзакцій у блокчейні;
- юридичні докази, що необхідні для доведення фактів у суді, таких як стягнення боргу, до яких відносяться фінансові документи, записи транзакцій, листування тощо.

Перший тип доказування забезпечує безпеку та цілісність самої мережі, а другий – використовується для юридичних спорів, пов'язаних із криптовалютами [2].

Звернемо увагу на механізми консенсусу – блокчейн.

Якщо ми говоримо про Proof-of-Work (PoW), то він вимагає значних обчислювальних потужностей для

розв'язання криптографічних задач, щоб додати новий блок до ланцюга. Ймовірність створення блоку пропорційна до обчислювальної потужності майнера.

Якщо ж мова йде про Proof-of-Stake (PoS), то валідатори «заблоковують» певну кількість своїх токенів (стейкінг), щоб отримати право підтверджувати транзакції та отримувати винагороду. Ймовірність такого вибору валідатора залежить від обсягу його депозиту.

Деякі криптовалюти використовують обидва методи, що зазначені, наприклад, PoW для початкового розподілу монет, та PoS для подальшого підтвердження блоків, як-от Peercoin та Reddcoin.

Говорячи про судовий розгляд, то важливою доказовою базою є документи, що підтверджують борг: сюди входять документи, що підтверджують виникнення боргу, а також докази транзакцій або переказів таких коштів.

Не менш важливою формою фіксації доказів є листування та записи, особливо звернемо увагу на листування в соціальних мережах або інші письмові докази, що свідчать про взаємні зобов'язання сторін.

Також не менш важливим є дані про криптовалютну адресу, яка містить інформацію про криптовалютну адресу боржника і, відповідно, вона може бути використана як доказ у справі.

Враховуючи вище зазначено можемо зробити наступний висновок, що поле розслідування злочинів, пов'язаних з криптовалютою є неповністю досліджене. Проблемним є питання фіксації та оцінки доказів вчиненого кримінального правопорушення, оскільки злочинність вміло приховує свої дії в DarkNet, куди доступ, в більшості випадків, закритий для інших користувачів. Проте інноваційні підходи до розслідування вказаних кримінальних правопорушень дозволяють позитивно досліджувати поле віртуальної реальності та фіксувати докази, що дає змогу притягти до кримінальної відповідальності злочинність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про віртуальні активи» No2074-IX, 2022. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 19.12.2025) (не набрав чинності)
2. Ковтун В.В. та Овсієнко О.В. Криптовалютні відносини в Україні: економіко-правовий аналіз. *Економіка та суспільство*. 2021. 31 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/715/687> (дата звернення: 19.12.2025).
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.12.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Огляд законодавства щодо регулювання віртуальних активів у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансування тероризму. Київ. ОБСЄ. 2022. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5/VirtualAssets.pdf> (дата звернення: 19.12.2025).
6. Платформа CoinGecko. URL: <https://www.coingecko.com/uk> (дата звернення: 19.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025